

# Inhoud

|    |                                                  |     |
|----|--------------------------------------------------|-----|
|    | Proloog                                          | 11  |
| 1  | Een taal op zich                                 | 21  |
| 2  | De Manhattan Bridge Club                         | 40  |
| 3  | Naar de Athenian                                 | 47  |
| 4  | Duizend Bette Cohens                             | 68  |
| 5  | Bingo                                            | 83  |
| 6  | Hoe ik je vader heb ontmoet                      | 88  |
| 7  | Wat je mag verwachten                            | 117 |
| 8  | Introeven                                        | 133 |
| 9  | Welkom bij de club                               | 143 |
| 10 | 1964                                             | 156 |
| 11 | De snit                                          | 167 |
| 12 | De onthulling van het zelf                       | 175 |
| 13 | Zig-Zag                                          | 191 |
| 14 | De kindertjes van straat halen                   | 205 |
| 15 | De wijzers van een klok                          | 214 |
| 16 | Jood in een doos                                 | 231 |
| 17 | Bette in vuur en vlam                            | 249 |
| 18 | Als de leerling gereed is, verschijnt de meester | 266 |
| 19 | Ash                                              | 276 |
| 20 | De damesclub                                     | 295 |
|    | Epiloog                                          | 311 |
|    | Dankwoord                                        | 315 |

## Proloog

Als kind vond ik de bridgeclub van mijn moeder fascinerend. De dames kwamen geregeld bij ons thuis, met hun coupe soleil, hun glanzende nylons, hun lakleren handtas met kogelronde sluitclip. Ik vond het heerlijk om ze bij binnenkomst te begroeten en hun mantel aan een knaapje in onze jassenkast te hangen, waar ik vaak zelf ook in zat, spelend tussen de plooiën van mijn moeders nerts. Ik zag ze plaatsnemen aan de bridgetafel, waar van alles en nog wat op stond: twee identieke stokken kaarten, asbakken, pakjes sigaretten in hun hoesje van cellofaan, een scorebloc en kristallen schaaftjes met snoep. Voor mij was de tafel op ooghoogte en terwijl ik de snoepjes begerig in de gaten hield, plande ik supersnelle kamikazeacties om er een paar onder mijn moeders radar vandaan te graaien. Als mijn vader zat te kaarten, liet hij me gerust een paar potjes gin-rummy bij hem op schoot zitten, maar als de dames aan het bridgen sloegen, werden hun rugen de vier muren van een fort en werd er gecommuniceerd in hun vreemde taaltje van bieden en slagen.

Als puber bleef ik uit de buurt als de damesclub zich meldde. Burgertrutten vond ik het. Ze werkten niet buitenshuis en kennelijk was het hun ontgaan dat het feminisme de wereld had veroverd. Tennisster Billie Jean King versloeg Bobby Riggs in de Battle of the Sexes-match, Gloria Steinem lanceerde het tijdschrift *Ms.* en Helen Reddy voerde 'brullend' de hitlijsten aan. Wat mij betrof waren de dames conformisten en reikte hun actieradius

niet verder dan gezin, synagoge en gemeenschap. Hun identiteit beperkte zich tot dochter, moeder en echtgenote. Kwam nog bij dat hun idee van lol hebben een middagje bridgen was. *Nou ja!*

Ik joeg op groter wild. Ik was Anaïs Nin en Henry Miller al aan het lezen. Anders gezegd, ik wilde zo snel mogelijk van mijn maagdelijkheid af en massa's geliefden hebben. Ik gruwde van onze New Havense voorstad en van mijn middelbare school, waar conformisme hoog in het vaandel stond. Voor zover ik kon zien, was het meest creatieve dat de meisjes er deden hun haar zo lang mogelijk laten groeien, want dan mochten ze meedoen aan de landelijke 'Long & Silky'-verkiezing. Ik wilde alleen maar wegwezen en weg blijven. Ik bracht mijn tijd door met dromen over mijn ontsnapping naar New York, meer in het bijzonder naar Greenwich Village, waar ik verwante geesten, dichters en schrijvers hoopte te vinden. Ik ging er mijn bachelor doen en bleef er voor mijn master. En ook al zat ik niet non-stop in Studio 54 of Warhols Factory, ik bouwde er een leven op: werkte in de uitgeverwereld, trouwde uiteindelijk en kreeg een dochter.

En toen gebeurde er iets. Na twintig jaar wonen en werken in New York kreeg mijn man een baan aangeboden bij Yale University Press. Ik hoefde niet op Google Maps te kijken om te zien waar dit heen ging: naar New Haven, stad van mijn jeugd en smeltkroes van mijn ellende. Ik was loyaal toen hij toehapte; ik deed er langer over om de realiteit van onze verhuizing te doorgronden.

De grootste uitdaging voor mij was dat mijn moeder op regelmatig basis deel ging uitmaken van ons leven. Toen ik in New York woonde, spraken we elkaar eens in de week, het obligate zondagsgesprek. Voortaan zou ik 8,1 kilometer bij haar vandaan wonen. Ik zei tegen mezelf dat ik het aankon. Bij de verhuizing was ik tenslotte al een eind in de veertig, ik was nota bene zelf moeder – en toch laaiden mijn conflicten met mijn moeder telkens weer op. Waarom was het allemaal zo beladen? Waarom

werd ik bijna elke keer dat we elkaar zagen weer de puber die ik was geweest? Was alles wat ze zei kritiek of klonk het alleen maar zo? We draaiden als omzichtige bokkers om elkaar heen. Ze vroeg eens waarom ik geen vetvrije cottagecheese maar magere had gekocht, en daarmee ontketende ze bijna een wereldoorlog tussen ons tweeën. Allemachtig, het was cottagecheese! Omgezet naar het moeder-en-dochtervocabulaire: Zou ik ooit goed genoeg zijn?

Toen mijn moeder in januari 2013 van een operatie herstelde, ging ik als mantelzorger bij haar logeren. We woonden inmiddels al meer dan tien jaar in New Haven, mijn vader was overleden, mijn dochter was aan het puberen, we hadden nieuwe vrienden gemaakt en voelden ons opgenomen in de gemeenschap. Ik was partner geworden van een literair agentschap en pendelde twee keer in de week naar New York voor mijn dosis metropool. Bovendien had God zijn licht op onze schone stad laten schijnen en ons met een Apple Store bedacht. Had ik eigenlijk wel reden tot klagen?

Ik zag niet erg uit naar de logeerpartij bij mijn moeder, maar ik wist ook dat de klus te overzien was, aangezien zij zich, ook op haar drieëntachtigste, prettiger voelde als ze hulp kon afwimpelen dan wanneer ze erom moest vragen; een houding die zich het best laat samenvatten in deze overbekende mop: Hoeveel Joodse oma's komen eraan te pas om een lamp in een fitting te draaien? *Maak je niet te sappel... Ik zit wel in het donker.*

Elke dag kwam een van haar clubdames op bezoek, als bij onafgesproken toerbeurt. Ze waren kleiner nu, soms een beetje wankele, maar nog steeds gehuld in harmonieus getinte ensembles met bijpassende accessoires, pumps en handtas. Als ze zeiden dat ik er goed uitzag, vroeg ik me af of ze me eigenlijk dik vonden of aanstoot namen aan mijn warrige haardos. Toen ze naar mijn man en dochter vroegen, drong ineens tot me door dat ze bij alle overgangsriten van mijn leven present waren geweest: ze hadden

mijn bat mitswa bijgewoond, op mijn bruiloft gedanst en een cadeautje gestuurd bij de geboorte van mijn dochter. Eigenlijk had ik nooit de balans van hun generositeit opgemaakt; ze hadden waarschijnlijk geen idee hoeveel puberale wrok en minachting ik had gekoesterd. Of dat ik ze als één geheel was gaan zien, net als de gebeeldhouwde presidenten van Mount Rushmore, die niet van elkaar te onderscheiden zijn.

In demografisch opzicht zijn de clubdames zo identiek als maar kan: Ze zijn allemaal tachtig-plus, allemaal Joods en allemaal als eerste van het gezin een universitaire studie gaan doen. Ze trouwden jong, trouwden met een Joodse man, en bleven met hem getrouwd. Ze kregen tweeënhalf kind. In de jaren dat ze hun kinderen grootbrachten, werkten ze geen van allen buitenshuis, met uitzondering van Rhoda, die door het gebrandschilderde plafond heen brak toen ze de dagelijkse leiding van de synagoge op zich nam. Ze deden de boodschappen en zorgden voor het eten; *The Joy of Cooking*, dat in 1936 verscheen, was hun Bijbel. Ze gingen naar de stomerij en hielden hun huis schoon. (Na verloop van tijd kon ieder van hen zich een werkster veroorloven, want alle dames gingen er qua levensstandaard op vooruit.) Ze verfraaiden hun woning en planden vakantie-reizen naar de Catskill Mountains, naar Puerto Rico en naar Rome.

Ze doorstonden de crisisjaren en de Tweede Wereldoorlog. Sommige van hun echtgenoten namen deel aan de oorlogsverrichtingen. Ze waren getuige van het burgerrechtentijdperk, de Vietnamoorlog en de feministische beweging, maar hielden hun step-in aan en gooiden hun bh niet op de brandstapel. Ze waren net wat te oud of te afgeschermd om van *Het misverstand vrouw* hun lijfboek te maken of om woorden te vinden voor het probleem dat geen naam had. Ze zagen hun kinderen trouwen met partners die een ander geloof aanhingen en hun kleinkinderen met partners van een ander ras. In hun eigen jonge jaren zaten homoseksuelen nog helemaal achter in de kast en zwegen film-

helden als Montgomery Clift en Rock Hudson over hun geaardheid. Nu zijn ze getuige van de legalisering van het homohuwelijk in alle staten van de vs.

Ze zijn niet allemaal in New Haven geboren, maar ze hebben hun hele volwassen leven in of in de buurt van New Haven gewoond en er hun kinderen grootgebracht; vier van hen hebben er hun echtgenoot begraven en een van hen een dochter. Naar omstandigheden zijn ze allemaal gezond (afkloppen, *tuf tuf tuf*). Hun volwassen kinderen zijn een bron van trots en een even grote bron van ergernis. Ze scheppen niet graag op, maar hun kleinkinderen zijn briljant. En al vijftig jaar komen ze elke maandag om twaalf uur 's middags bij elkaar voor de lunch en om te bridgen, het kaartspel dat zijn glorietijd beleefde toen hun generatie meerderjarig werd.

Bridgen was toen wat HBO vandaag is. In de jaren dertig en veertig van de vorige eeuw telde 44 procent van de Amerikaanse huishoudens op zijn minst één bridger. Wedstrijden werden op de radio verslagen en in populaire films van toen, zoals *Sunset Boulevard* en *Shadow of the Thin Man*, zitten scènes waarin bridge wordt gespeeld. Robert Cohn, een personage uit Hemingways *En de zon gaat op*, pocht over zijn zegetochten als bridgespeler. De *New Yorker* publiceerde 'My Lady Love, My Dove', een kort verhaal van Roald Dahl waarin een stel wordt betrapd als het tijdens een bridgeavond de gastheer en -vrouw oplicht. Iedereen kende de naam Charles Goren, van de man die de puntentelling populair maakte die nu nog steeds in gebruik is. Zijn boeken, waarvan er wereldwijd miljoenen zijn verkocht, hielden de bestsellerlijsten bezet, en zijn bridgerubriek werd in bijna tweehonderd dagbladen gepubliceerd. Hij was een rockster.

Toen kwam de televisie. Tegen 1954 had meer dan 80 procent van de Amerikaanse huishoudens een tv. Weg waren de avonden die tot dan toe werden besteed aan luisteren naar de radio en gezelschapsactiviteiten als bridgen. Tegenwoordig zijn er in de

vs ongeveer drie miljoen bridgespelers actief, een aantal dat het kaartspel op gelijke hoogte brengt met postzegels verzamelen en vliegvisserij. In 2015 schrapte de *New York Times* na tachtig jaar zijn bridgetrubriek. Hoe lang blijft het spel nog bestaan? Niet één van de clubdochteren heeft leren bridget, niet van onze moeders en evenmin op de universiteit, waar de meeste van die moeders het leerden in de huiskamer van hun meisjesstudentenhuis.

De dames trotseerden een voor een de gure winter voor een bezoek aan mijn moeder, en ik was onbegrijpelijk blij hen te zien, bijna door het dulle heen als ik hun mantel aannam om die, net als toen ik klein was, aan een knaapje in onze jassenkast te hangen. Die niet meer op een stomerijrek leek, vol jassen en pantalonnen in verstikkende plastic beschermhoezen. De nerts van mijn moeder was allang met pensioen en veel hing er verder niet meer in. De houten knaapjes klepperden tegen elkaar als een windgong op een stormvloed. Ik moest van alles wegdrücken: een intens verlangen naar mijn vader, toenemende zorgen om mijn moeder en schaamte om wat ik van dit groepje vrouwen had gevonden. Ze brachten allemaal een gerecht, brownies of koekjes mee.

‘Wat moet ik daar nou weer mee,’ riep mijn moeder als het bezoek weg was, maar we schrokken ze evengoed naar binnen als we na het avondeten de ene aflevering na de andere van *The Big Bang Theory* keken.

Toen mijn moeder hersteld was, bleven haar vriendinnen van de damesclub in mijn hoofd zitten, net als de naar mijn idee gapende kloof tussen onze generaties. Zelfs hun namen riepen associaties op aan een afgesloten tijdperk: Bette, Bea, Jackie, Rhoda en mijn moeder, Roz. (Bridge is een kaartspel voor vier spelers, maar de club telt vijf leden. Stel dat een van hen op maandag verhinderd is, dan kunnen ze toch spelen; daarmee is de voortgang verzekerd.) Ik kende deze vrouwen, die ik al mijn hele leven kende, eigenlijk nauwelijks. Ik was diep geroerd door hun steun en

trouw aan mijn moeder. Volgens haar zijn de clubdames met het verstrijken van de jaren uit elkaar gegroeid, is hun onderlinge genegenheid soms afgezwakt, hun leven aangetast door de gevolgen van de ouderdom. Ondanks de door de jaren heen toegenomen verschillen en stiltes zijn de dames aan elkaar verknocht; dit zijn plichtsgetrouwe vrouwen, hun liefde is bikkelhard en duurzaam. Ik wist dat er geen sprake zou zijn van een gestage stroom bezoevende vriendinnen als ik ziek werd. Ik zou boffen als ik wat appjes met meelevende smileys kreeg en een paar berichten op mijn tijdlijn. Facebook verbindt ons wereldwijd en tot in alle eeuwigheid, maar komt geen stoofpotje brengen.

Ik vroeg me af hoe hun leven eruit zou hebben gezien als de dames onze mogelijkheden hadden gehad. Koesterden ze dromen over een andere partner? Was hun huwelijk gestoeld op liefde, de rol van hun man als kostwinner of een combinatie van beide? Elke keer als ik mijn moeder vroeg of ze van mijn vader hield, kreeg ik hetzelfde antwoord: hij is een goede vader en een goede kostwinner. Het gaf mij het gevoel dat haar talent om te kiezen net zo belangrijk was als zijn talent om de kost te verdienen. En dat was natuurlijk ook zo. Voor mijn moeder en voor alle dames was hun lot vooral op één keus gebaseerd: de man met wie ze trouwden. Daar hing hun financiële welzijn van af. Vaststond dat de mannen het toneel opbouwden waarop hun levens zich afspeelden.

‘Ik voegde me naar je vader,’ licht mijn moeder toe, hoe ongehoorlijk ik dat ook nu nog vind. ‘Dat wilde ik.’

‘Mama,’ zeg ik, ‘niemand wil zich voegen.’

‘Ik wel, echt waar.’ Ze meent het. Of denkt dat ze het meent. Ik herinner me heel wat dagen uit mijn kindertijd dat dat ‘zich voegen’ er helemaal niet zo geweldig uitzag.

Ik wilde Hepburn en Tracy, Bogey en Bacall; ik wilde de grote liefde voor hen, niet iets verstandigs, iets economisch. Maar de dames zijn van een ander slag. Om te beginnen accepteren ze

hun lot. Ze zijn er dankbaar voor! Het denkbeeld dat je eerst van jezelf houdt is hun onbekend. Wie had daar tijd voor, met een man en een gezin om voor te zorgen? Ze bleven niet stilstaan bij hun innerlijke leven. Ze rekten hun ruggengraat niet op een yogamatje en staken hun tijd al helemaal niet in urenlange therapeutische sessies waarin ze zich over hun ouders beklagden. O, de facturabele uren die mijn vriendinnen en ik hebben besteed aan het afwijzen van onze ouders en het streven naar hun liefde. De dames zullen het nooit begrijpen, onze obsessie met onszelf, ons egocentrisme.

Toen ik de dames vroeg of ik erbij mocht zijn als ze speelden, nodigden ze me uit om op maandag met hen te lunchen en te bridgen, en uiteindelijk ontving ieder van hen me thuis om over haar leven te vertellen. Aanvankelijk was ik geïnteresseerd in de routine van alledag: kinderen uit school halen, lunchtrommeltjes vullen of dipsaus maken van zure room en een pakje Lipton-uiensoep. Ik wilde over Dr. Spock en Dr. Seuss horen, en hoe het nu echt was geweest om een generatie kinderen groot te brengen die meer rechten hadden en vaker hun zin kregen dan alle generaties voor hen: mijn generatie, die van de babyboomers. Ik was ook benieuwd naar hun mening over wat ze allemaal misgelopen waren: de pil, blowen en Jimi Hendrix. Naar hoe het was om een joint in de zak van een puberspijkerbroek te vinden, of een strip anticonceptiepillen in hun dochters tas. Ik wilde weten wat de dames vonden van alles wat er voor mij en mijn generatie toe deed. Ik wilde zien waar onze raakvlakken lagen, als er al raakvlakken waren.

Ik dacht dat ik een paar weken mee zou doen met de damesclub, maar ik deed bijna drie jaar met hen mee. Toen ze me in vertrouwen namen, vond ik hun verhalen ontroerend en stimulerend. Ooit had ik de dames afgedaan als niet de moeite waard om te leren kennen; nu wilde ik alles weten wat er maar te weten

viel. Dat ging vooral op voor mijn moeder. Ik had geen idee dat ik, door haar wereld binnen te stappen, een begin maakte met het overbruggen van zowel de generatiekloof als de persoonlijke afgrond die onze relatie kenmerkte.

Na ongeveer een jaar leerde ik bridgen, een spel dat je vertrouwd maakt met al je tekortkomingen. Hoewel ik niet veel spontane affiniteit had met het spel zette ik door, vaak aangemoedigd door de dames. Mijn oudere zus zag mijn project met open mond aan en vroeg me op een toon waar het ongeloof vanaf droop: Vind je bridgen dus léúk? Vind je hén leuk?

Vandaag de dag gaan veel gesprekken aan de bridgetafel over ongevallen en ziekte, overlijden en op sterven liggen, dingen die verontrustend vaak aan de orde zijn. Er was een maandag dat de dames een dag uit de week ervoor bespraken, met twee uitvaarten. ‘Je vindt ons vast heel zwartgallig.’ Bette lacht. ‘Maar het is ons leven.’

Ik snap het. De dood hangt boven de bridgetafel. Hoe konden ze níét bang zijn voor die ene misstap, die eerste val die een heupfractuur, beperkingen of erger tot gevolg heeft? Toen ik eens vroeg waaraan een vriendin van hen was gestorven, keek Bea me recht aan. ‘Ouderdom, Betsy, heb je daar weleens van gehoord?’

Dit is deels een groepsportret van de dames, wat ze gemeen hebben, maar ook wat ze voor zich houden. Deze vrouwen lopen, net zo min als mijn moeder, met hun gevoelens te koop. Verdriet is een privéaangelegenheid. Soms, als ik de dames zie bridgen, zie ik de jonge meiden die ze zijn geweest en de kaarten die ze gekregen hebben; het staat allemaal op hun gezicht te lezen als ze een volgende waaier met kaarten openen, met nieuwe kansen die voor het grijpen liggen, met overal teleurstellingen.

Door de onbezongen levens van de dames van de bridgeclub bloot te leggen ben ik ook het hobbelige pad dat mij met mijn moeder verbindt beter gaan begrijpen. Dit is ook ons verhaal.